

Periferian filosofiaa

Toimittajan alkusanat

Sattumaa on kiittäminen siitä, että *niin & näin* -lehden teemana on tällä kertaa virolainen filosofia. Allekirjoittanut näet sattui saamaan käsiinsä nuoren virolaisfilosofi Helen Eenmaan toimittaman teoksen *Eesti filosoofia: mis see on?* (2002) pikainen selailu johti pikaiseen päätökseen: virolainen filosofia ansaitsee tulla tunnetuksi myös suomalaisten filosofian harrastajien keskuudessa. Eenmaan kirjan suomentamisen sijasta toimitus päätyi myös aiemmin julkaisemattomia kirjoituksia sisältävään teemanumeroon, semminkin kun se sujuvasti jatkaa Venäjän, Yhdysvaltain, Ranskan tai koko Euroopan ja islamilaisen maailman teemojen sarjaa. Sattuma avasi mahdollisuuden, Helen Eenmaalle sekä suomentajille Rain Otsille, Heikki Suomiselle, Tero Leponiemelle ja Niklas Vainiolle ja apurahan myöntäneelle Suomen Kulttuurirahaston Pirkanmaan rahastolle kuuluu kiitos mahdollisuuden realisoitumisesta, ja tietenkin myös kaikille numeromme virolaisille kirjoittajille.

Silkkaa sattumaa teeman valinta ei ollut. Viron monipolvinen historia saksalais- ja venäläisvallan alla, ensimmäisen tasavallan dramaattiset vaiheet, toinen tasavalta ja lopulta liittyminen Euroopan Unionin nimellä tunnettuun imperiumiin tarjoavat kyliksi historiallista yllykettä eteläisen naapurimaamme filosofian esille tuomiselle. Muitakin vaikuttimia oli. Kuten kysymys siitä, mitä annettavaa Euroopalle ja muulle maailmalle virolaisella filosofialla ja kulttuurilla saattaisi olla? Ei ehkä yksinään, vaan osana Baltian ja Fennoskandian valtioiden muodostamaa mielenkiintoista kulttuurivyöhykettä, johon myös Pietarin alue maantieteellisesti kuuluu. Onko tällaista suurlueta edes olemassa? Ehkei sellaisenaan ja noin vain. Mutta voisi olla. Kun asiaa ajatellaan esimerkiksi niin sanotun eurooppalaisen filosofian kannalta, Baltian ja Skandian mailla saattaa hyvinkin olla jotakin sellaista, mi-

Peeter Allik, *Radically correct. Little but considerable difference.* 150 x 210 cm, öljyväri, 2001

tä eurooppalaisen filosofian suur- tai keskusvalloilla – Saksalla, Englannilla, Ranskalla, Italialla, Venäjälläkään – ei ole: vapaus oman kulttuurin yksipuolisesti hallitsevasta ja dominoivasta asemasta osallistensa aivoissa ja aivoituksissa. Suurten sivistysmaiden filosofit ovat myös suurten kulttuuriensa prisoneerejä, kun taas pienten, ”periferisten” ja vähemmän itse-riittoisten maiden ja kulttuuripiirien filosofit ovat pakotettuja vapaammin valitse-

maan filosofisten harrastustensa aiheet ja lähdeaineistot, esitystavat ja argumentaation muodot. Yksi orientoituu Ranskaan, toinen Englantiin, kolmas ammentaa tarvitsemansa ajattelun ainekset vähän joka ilmansuunnalta. Mikään lähtökohta ei dominoi – ainakaan periaatteessa.

Moinen periferisen aseman tuottama ulkopuolisuus ja eklektismi voi kuitenkin joh-

taa simulaatioon ja epäitsenäiseen jäljittelyyn. Sellainen onkin yleistä ja tavallista niin Suomessa kuin Virossakin. Silloin filosofit ja muut tutkijat tyytyvät väsäämään kehnompia tai parempia jäljittelmiä isompiensa tekeleistä: tutkielman tai artikkelin, jossa matkitaan ihailtujen ranskalaisfilosofien argumentaatioita tai kirjoitetaan uniikkeista pohjoismaisista hyvinvointivaltioista yhtä asiantuntevamattomasti kuin joku tässä suhteessa kehittymättömämmästä elinympäristöstä tuleva amerikkalainen tai italialainen yhteiskuntafilosofi saattaisi niistä kirjoittaa. Komiikka ei olekaan kaukana, kun vaikkapa John Rawlsin tai Richard Rortyn yhteiskuntafilosofioita luetaan ja tutkitaan ikään kuin niihin sisältyisi paras tieto ja vankin kokemus yhteiskunnan organisoitumisen perusperiaatteista.

Tilanne muodostuu yhä kehnommaksi, kun yhä useampi jäljittelijä päätyy jäljittelemään yhden ja saman kulttuurin suurvallan tai suuren kielialueen ajattelun muotoja ja sisältöjä. Nykyään puhe on tietenkin angloamerikkalaisesta kulttuuripiiristä ja sen suurvalloista, Englannista ja eritoten Yhdysvalloista. Juuri muuta kuin englantia ainakaan suomalaistutkijat eivät näytä taitavan, mikäli lähdeluetteloiden perusteella voidaan jotakin päätellä. Jos taitavat mutta eivät käytä, niin silloin yhden kielen ylivalta kertoo yhden kielialueen ylivallassa: ilmeisesti oletetaan, että kaikki relevantti tieto ja viisaus on julkaistu englanniksi.

Periferisten maiden filosofien vapaus kulttuuriseen eklektismiin tarjoaisi kuitenkin mahdollisuuden muuhunkin kuin simulaatioon ja imitaatioon. Skandinaaviset ja baltialaiset filosofit voisivat poikkeuksellisen kulttuuris-maantieteellisen asemansa ansiosta kehittää omaperäisiä filosofisia näkökulmia, joihin suurvaltojen filosofit eivät omassa asemassaan tietenkään pysty: näkökulmia, jotka rakentuvat moninaisista kulttuurisista aineksista ja niistä tiedoista ja kokemuksista, joita oma erityislaatuinen asema voi tarjota. En tarkoita, että isojen maiden valtafilosofiat tulisi hylätä, vaan päinvastoin niitä voisi käyttää, kehittää ja soveltaa omaperäisillä tavoilla. Tulisikin kokoontua yhteen ja alkaa miettiä, mitä erityistä voisi olla baltialais-fennoskandinaavisessa lähtökohdassa ja perspektiivissä todellisuuteen ja eilisen nykypäivän filosofioihin.

Jos hyvin käy, virolaisen filosofi-

an teema saa jatkokseen seminaarin ja muitakin tapahtumia, joissa Viron, Latvian, Liettuan, Suomen, Ruotsin, Norjan, Islannin ja Tanskan filosofit voivat – ei toistaa ja jäljitellä isompiensa oppeja ja aatteita – vaan tutkia ja kehitellä omanlaisiaan näkökulmia länsimaiseen ja eurooppalaiseen filosofiaan. Kuten taannoin islam-teemakin pyrki osoittamaan, eurooppalainen filosofiahan ei edes ole mitenkään puhtaasti eurooppalaista, kuten ei itse Eurooppakaan ole vain ”Eurooppaa”. Jos ”eurooppalainen” kulttuuri ja filosofia rakentuvat omaksi onnekseen myös ”ei-eurooppalaisista” aineksista, miksei onneksi olisi sekin, että skandinaaviset ja baltialaiset tai muut periferiset näkökulmat olisivat nykyistä voimallisemmin määrittelemässä ja muokkaamassa ”eurooppalaiseksi” tai ”länsimaiseksi” filosofiaksi ja kulttuuriksi nimitettyjä asioita; siis nimenomaan muokkaamassa ja muuttamassa todellisuutta, eikä vain adaptoitumassa ja alitumassa suurten kulttuurien määrittelemiä todellisuuksiin?

Samanlainen haaste voidaan esittää tietenkin myös kulttuuristen suurvaltojen sisällä: miten päästä siihen, että Euroopan tai Pohjois-Amerikan suurvallat olisivat monikulttuurisia myös filosofioissaan ja muissa tieteissään? Keillä Yhdysvaltain, Englannin, Ranskan tai Saksan väestöstä todella on mahdollisuus vaikuttaa maidensa kulttuuri- ja tiede-elämän voimasuhteisiin? Kysymys on vallasta ja politiikasta, kuten siitä millä perusteella kulttuuriset pääomat yhteiskunnassa jakautuvat tai mihin perustuu se, mikälaisia muotoja ja sisältöjä, esityslistoja ja tärkeysjärjestyksiä kulttuurin asiat saavat.

Mikäli joskus koittaa se päivä, jolloin Pohjoismaiden ja Baltian monikulttuuristen pikkuvaltioiden filosofit kokoontuvat suunnitelluissa merkeissä yhteen, niin toivottavasti osallistujien joukossa on myös filosofeja Euroopan ja länsimaisen kulttuurin muiltakin reunoilta ja keskusten sosiaalisista ja kulttuurisista periferioista. Silloin voidaan osoittaa sellaiseen tulevaisuuteen, jossa kulttuurinen itsetunto ei rakennu uhon, ylimielin, alemmuuden, ylemmyyden tai jopa vihan ja kaunan aineksista. Sellaisessa tilanteessa ei tietenkään olisi mitään perusteita estää valtakulttuurien filosofeja liittymästä kirjajaan seuraan.

Mikko Lahtinen

»Periferisten maiden filosofien vapaus kulttuuriseen eklektismiin tarjoaisi kuitenkin mahdollisuuden muuhunkin kuin simulaatioon ja imitaatioon.»

Tekstejä Viron filosofiasta

- Hütt, Vladimir. Alfred Koort ja eesti filosoofia (Eesti filosoofilise mõtte omapära probleemid juurde). *Teaduslugu ja nüüdsiaeg IX*. Tallinna 1994, 24-43.
- Juske, Ants. Filosoofia võimalikkusest Eesti Vabariigis. *Eesti Päevaleht* 14. elokuuta 1995, 7.
- Kangilaski, Jaan. Analüütiline filosoofia ja Eesti. *Kultuurileht* 13. syyskuuta 1996, 5.
- Kaplinski, Jaan. Eesti filosoofia. *Akadeemia* nro 9, 1995, 1868-1876.
- Kaplinski, Jaan. Heidegger, emakeel ja keelema. *Vikerkaar* nro 10/11, 1997, 187-189.
- Kaplinski, Jaan. Eesti dekoloniseerimine. *Eesti Ekspress B: Areen* nro 8, 23. helmikuuta 2000, 6.
- Argo Riistani usutus Jaan Kaplinskiga: Eesti on Lääne maailma agul. *Eesti Ekspress B: Areen* nro 3, 18. tammikuuta 2001, 10-11.
- Kivistik, Jaan. Kas Eesti filosoofia on juba maailmatasemel? *Postimees* 6, syyskuu 1993, 6.
- Krull, Hasso. Olemise vundamendid. *Postimees* 19, joulukuuta 1996, 17.
- Kull, Aivar. Filosoofia ajaloo võimalikkusest Eesti Vabariigis. *Sirp* 28, toukokuu 1993, 5.
- Kõik inimesed haritakse kirjanikkudeks: Vestlus Madis Kõivuga. *Vikerkaar* nro 3, 1991, 83-89.
- Die Hammerklaviersonate: Kokkusaamine Madis Kõivuga. *Teater. Muusika. Kino*. nro 11, 1998, 12-26; nro 12, 1998, 52-57.
- Kõiv, Madis. Was ist des Esten Philosophie: Metafilosoofiline mõtisklus. *Akadeemia*. 1999 nro 11, 2449-2480; nro 12, 2673-2704; 2000, nro 1, 193-222; nro 2, 417-446; nro 3, 639-670; nro 4, 901-926.
- Loone, Eero. Eesti filosoofia ida ja lääne piiril. *Studia Philosophica* nro1 (37) 1993, 129-155.
- Loone, Eero. Eesti ajaloofilosoofia tõus ja häbbumine. *Teaduslugu ja nüüdsiaeg IX*, Tallinna 1994, 53-62.
- Loone, Eero & Mätlik, Tanel & Parve, Valdar. *Konflikt, Konsensus, Moraal. Uurimusi pluralistliku diskursuse filosoofiast*. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartto 1994.
- Luks, Leo. Eesti haridussüsteemi nõuded gümnaasiumi õppeainele ”filosoofia”. *Sirp* 2. kesäkuuta 2000, 12-13.
- Matjus, Ülo. Filosoofia võim ja võimutus. *Akadeemia* nro 2, 1997, 326-342.
- Matjus, Ülo. Filosoofiast Välis-Eestis. *IV Välis-Eesti kongress 29.-30. juunil 1999. a. Tallinas: Ettekannete kokkuvõtteid*. Välis-Eesti Ühing, Tallinna 1999, 47-48.
- Parhomenko, Eduard. Über die Möglichkeit der Phänomenologie in Estland. *Journal Phänomenologie* nro 8, 1997, 27-29.
- Parhomenko, Eduard. Filosoofia kasutusest. *Vikerkaar* nro 10, 2000, 97-115.
- Parhomenko, Eduard. Filosoofia Eestis: Üks metaentsüklopeediline esitus. *Akadeemia*

nro 8, 2002, 1579-1587.
 Park, Andrus. Critical Philosophy of History in Soviet Thought. *History and Theory* vol XXVII, 1988, 41-54.
 Rebane, Jaan. Filosoofiapärändi tõlkimisest ja Eesti filosoofiast. *Sirp ja Vasar* 28. marraskuuta 1986.
 Ruutsoo, Rein. Filosoofia tuleb pöörata näoga Eesti poole. *Horisont* nro 5, 1990, 23.
 Ruutsoo, Rein. Eesti ajaloo uurimise kaitseks. *Sirp* 22. Marraskuu 1991, 13.
 Ruutsoo, Rein. Eesti filosoofia bürokraatia ja

kultuuri vahel. *Looming* nro 12, 1991, 1668-1684.
 Scanland, James P. *Marxism in the USSR*. Cornell University Press, Ithaca, Lontoo 1985.
 Sutrop, Urmas. Eesti-Läti maavõistlus filosoofias. *Postimees* 9. Elokuu 1993, 7.
 Sutrop, Urmas. Nietzsche, Kaplinski ja eesti filosoofia. *Akadeemia* nro 6, 1996, 1146-1162.
 Tomson, Toivo (toim.). Eesti teadusfilosoofia ja -metodoloogia bibliograafiline nimestik. *Teaduslugu ja nüüdisaeg IX*, Tallinna 1994,

250-311.
 Uibopuu, Valev. Tartus ilmus "Studia Philosophica" I. *Tulumuld: Eesti kirjanduse ja kultuuri ajakiri* nro 3, 1993, 142-143.
 Valt, Lembit. Eesti teadusfilosoofia vastuseisust parteiideoloogiale. *Teaduslugu ja nüüdisaeg IX*, Tallinna 1994, 44-52.
 Vihalemm, Rein. Teadusfilosoofia staatusest nüüdisajal ning selle eripäradest ja perspektiividest Eestis. *Teaduslugu ja nüüdisaeg IX*, Tallinna 1994, 6-23.

Viron historia

n. 10 000 eaa. nykyisen Viron alue vapautui jääpeitteestä.

n. 3300 eaa. Suomenlahden molemmille puolille idästä ja kaakosta leviää ns. kampakeraaminen kulttuuri. Viroon jäänyt suomalais-ugrilainen heimo tai heimot sulauttivat itseensä kantäväästön.

1030 Tartto mainitaan ensimmäistä kertaa kirjallisissa lähteissä.

1154 Tallinnan (Lindanisen) kaupunki mainitaan ensi kerran kirjallisissa lähteissä.

1171 Paavi Aleksanteri III antaa bullan, jossa kehoitetaan osallistumaan ristiretkelle Viron alueelle. Se, joka valloittaa alueet Kristukselle, saa pitää ne myös maallisessa hallinnassaan. Virosta tulee Jumalan Äidin Marian maa. Osallistuminen ristiretkelle Marian maalle rinnastetaan Pühan Maan Jerusalemin ristiretkeen osallistumiseen.

1201 perustetaan Riika, josta tulee Euroopan itäisen laajentumisen tukikohta Baltian alueella.

1208 – 1227 virolaisten muinainen vapaustaistelu eurooppalaisia valloittajia vastaan.

1219 Tanskan Valdemar II valloitti virolaisilta Tallinnan.

1270 – 1272 virolaissyntyinen filosofi Mauritius de Revalis opiskelee Pariisissa yliopistossa ja toimii myöhemmin Tallinnan dominikaanikoulun opettajana ja kirjastonhoitajana.

23.4.1343 virolaisten kapina saksalaisten ylivaltaa vastaan. Turun piispa lähettää virolaisille apujoukkoja, jotka myöhästyvät vuorokaudella. Virolaiset murskataan.

1346 Tanska myy sen hallussa olleet Pohjois-Viron alueet Saksan ritarikunnalle.

1525 ensimmäinen tiedossa oleva vi-

ronkielinen painojulkaisu.

1558-1582 Liivimaan sodat. Etelä-Viron hallitsee Puola.

1629 koko Viron- ja Liivinmaa Väinäjolle asti Ruotsin vallan alle (Altmarikin rauha).

1631 ensimmäinen kirjapaino Tarttoon.

1632 Tarton yliopisto (Academia Gustaviana) perustetaan.

1700 – 1710 Pohjan sota.

1700 Narvan taistelu.

1708 Tartto tuhoetaan.

1710 Viro luovutetaan Venäjän valtaan alle.

1739 ensimmäinen kokonainen raamattu viron kielellä.

1802 Tarton yliopisto aloittaa uudeleen toimintansa.

1819 – 1820 runoilija, Kristjan Jaak Peterson (14.3. 1801 Riika - 4.8. 1822 Riika) opiskelee Tarton yliopiston filosofisessa tiedekunnassa. Hänen runoiltaan, viron kielen asemaa käsittelevillä artikkeleillaan ja muulla toiminnallaan on suuri vaikutus virolaisen kansallisoromantiikan syntyyn.

1816 maaorjuus lakkautetaan Virossa. Koska maa jäi kartanoiden omistukseen, talonpojista tuli vuokralaisia.

1838 Viron Oppineitten Seura perustetaan.

1857 Voldemar Jannsen perustaa vironkielisen *Perno Postimees* -sanomalehden.

1857 Fr.R. Kreutzwald julkaisee Kalevipoeg- eepoksen sanomalehden jatkokertomuksena.

1862 *Kalevipoeg* painetaan Kuopiossa.

1869 Ensimmäinen maanlaajuinen laulujuhla Tartossa.

1870 Rautatie otetaan käyttöön.

04.6.1884 Virolaisten Ylioppilaiden Seuran sini-musta-valkoinen lippu vihittää käyttöön Otepäällä.

1913 Vivi Lönnin ja Armas Lindgrenin suunnittelema Estonia-teatteri valmistuu.

24.2.1918 itsenäinen Viron Tasavalta julistetaan Tallinnassa.

1918 helmi- marraskuu Viro Saksan miehittämänä.

28.11.1918 – 03.01.1920 Viron vapaussota.

23.6.1919 virolaiset voittavat Rüdiger von der Goltzin johtaman Saksan Landeswehrin Volmarissa.

02.02.1920 Tarton rauha. Neuvosto-Venäjä tunnustaa Viron itsenäisyyden.

7.06.1940 Neuvostoliitto miehittää Viron.

14.06.1941 Noin 10 000 virolaista kyyditetään Siperiaan.

1941 – 1944 Saksa miehittää Viroa.

1944 – 3350 virolaista vapaaehtoista osallistuu Suomen torjuntataisteluihin. **1949** II joukkokyyditys, jossa 20 000 virolaista kyyditetään Siperiaan.

1955 Viron Televisio aloittaa toimintansa.

1964 Urho Kekkonen pitää vironkielisen puheensa Tarton yliopiston juhlasalissa.

1988 Laulava vallankumous.

23.8.1989 sinimustavalkoinen lippu nostetaan Tallinnan Toompean torniin.

23.8.1989 Baltian ketju Molotov-Ribbentrop -sopimuksen 50. vuosipäivänä.

20.8.1991 Viro julistautuu itsenäiseksi.

1995 Tarton yliopisto hyväksyy ensimmäiset filosofian pääaineopiskelijat.

1999 seminaari "Mistä puhumme kun puhumme virolaisesta filosofiasta?"

2004 Virosta tulee Euroopan Unionin sekä NATO:n jäsen.

2004 *niin & näin* julkaisee virolaisen filosofian teemanumeron.

Rain Ots